

فهرست ساعت‌های آفتابی ایران

(پیوست اول)

محمد باقری^۱

در شماره پیشین نشریه میراث علمی (ص ۴۹-۷۲) فهرستی از ساعت‌های آفتابی، شاخص‌های ظهر و ابزارهای طبیعی زمان‌سنجی موجود در ایران عرضه شد. تعداد هر یک از این موارد به ترتیب ۱۲۳، ۲۵ و ۱۲ (مجموعاً ۱۶۰) بود.

پس از انتشار شماره پنجم میراث علمی یازده ساعت آفتابی دیگر ساخته و نصب شد یا از قبل موجود بود و شناسایی شد. فهرست این موارد در جدول زیر می‌آید. این دوستان با عرضه یا ارسال اطلاعات به تکمیل فهرست و اطلاعات مقاله کمک کرده‌اند که از آن‌ها بسیار سپاسگزارم: آقایان سعید انوری نژاد، غلامرضا جعفری، پویان رضوانی، عمادالدین شیخ الحکمانی، غلامحسین صدری افشار، احمد محمد کرمی و محمدرضا نعمتی.

ساعت‌های آفتابی ایران (پیوست اول)				
ردیف	شهر	نوع	محل نصب	توضیحات (طراح، سال ساخت، ...)
۱۶۱	ارومیه	افقی	پارک ساعت	سید هادی طباطبائی، ۱۳۹۴
۱۶۲	بندر انزلی	افقی	خانه ریاضیات بندر انزلی	کاوه بابلیان و محمد باقری-۱۳۹۳- پژوهش سرای دانش‌آموزی بوعلی سینا-خ شهید مطهری-کوچه ارژنگ
۱۶۳	تهران	استوایی	پارک لاله	بلوار کشاورز
۱۶۴	تهران	افقی	مسجد سراج الملک	خ امیرکبیر- جابه‌جا شده و شاخص آن کنده شده است.
۱۶۵	تهران	افقی	مسجد محمودیه	خ امیرکبیر
۱۶۶	خمam	افقی	نگارخانه کوچه باغ	کاوه بابلیان و محمد باقری-۱۳۹۳- روستای گورابجیر صحرا، خ شهید سیار
۱۶۷	رشت	افقی	پژوهشکده گیلان شناسی	کاوه بابلیان و محمد باقری-۱۳۹۳، بلوار شیون فومنی-خ میرزا کوچک
۱۶۸	رشت	قطبی	دبیرستان دوره دوم میرزا کوچک خان ناحیه ۲	مهدی نوروزی‌بخش و مرتضی صومی با همکاری سعید رضائی-۱۳۹۴- بلوار مدرس- به صورت گاری چوبی

۱. سردبیر مجله میراث علمی، mohammad.bagheri2006@gmail.com

ساعت‌های آفتابی ایران (پیوست اول)				
ردیف	شهر	نوع	محل نصب	توضیحات (طراح، سال ساخت، ...)
۱۶۹	قزوین	استوایی	دروازه درب کوشک	میدان میرعماد
۱۷۰	قزوین	افقی	پارک جانباز	روبروی استانداری
۱۷۱	قزوین	افقی	شهرداری قزوین	خ شهرداری

پارک ساعت (ارومیه)

دیرستان دوره دوم میرزا کوچک خان ناحیه ۲ (رشت)

نگارخانه کوچه باغ (خمام)

از دوستانی که ساعت آفتابی می‌سازند یا از وجود ساعت آفتابی ذکر نشده در فهرست عرضه شده در نشریه میراث علمی باخبر هستند درخواست دارم که عکس و اطلاعات مربوط به آن را بفرستند. ضمناً یادآور می‌شوم که ساعت شماره ۹۸ در فهرست پیشین در محوطه مسجد جامع عتیق قزوین نصب شده است.

همچنین در شماره پیشین میراث علمی اطلاعاتی درباره تاریخچه ساعت‌های آفتابی در ایران عرضه شد. در ادامه آن مطالب باید به رواج نوعی ساعت آفتابی در روستای افتر (از توابع سمنان، در ۴۲ کیلومتری شرق فیروزکوه) اشاره کنیم.^۱ در گذشته حساب آب قنات‌های افتر در روز با سایه چوب بود و واحد اندازه‌گیری زمان آمده معادل یک سی و دوم شبانه‌روز (برابر با ۴۰ دقیقه) بود. برای ساخت ساعت آفتابی یک تیر چوبی بلند و کلفت روی زمین می‌گذاشتند (در امتداد شرقی-غربی) و در وسط آن دیواری به کلفتی ۲۰ سانتی‌متر و بلندی ۲ متر بالا می‌آوردند (در امتداد شمال-جنوب). بالای دیوار هم چوبی افقی به کلفتی دیوار می‌گذاشتند تا باران دیوار را نشوید. سایه دیوار پیش از ظهر روی سمت غربی تیر چوبی زیرین و بعد از ظهر روی سمت شرقی آن می‌افتاد. روی این تیر زمان را بر حسب ارده و نیم ارده و چارک (یک چهارم ارده) به ترتیب با خط‌های کلفت و متوسط و نازک درجه‌بندی می‌کردند. شبیه این نوع ساعت آفتابی با شاخص موازی افق و میله مدرج افقی عمود بر آن در مصر باستان رایج بود. همچنین می‌دانیم که در دو روستا از توابع کازرون به نام‌های دوسرون و بورنجان از سایه کوه برای زمان‌سنجی استفاده می‌شد.

مسجد محمودیه (تهران)

مسجد سراج الملک (تهران)

۱. به نقل از واژه‌نامه شصت و هفت گویش ایرانی (دکتر صادق کیا، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۰، ص ۴۷ و ۴۸ و ۴۹ و ۵۰).

پارک لاله (تهران)

پارک جانباز (قزوین)

میدان میرعماد (قزوین)

پژوهشکده گیلان شناسی (رشت)